

گذشته، حال و آینده بریل میزگرد کارشناسان خط بریل*

شناسه

مجله توان نامه با دعوت بیش از ده نفر از کارشناسان بریل و کسانی که سال‌ها در این زمینه تلاش و خدمت کرده‌اند، جلسه گفت‌وگوی ویژه‌ای درباره موضوعات مهم و مرتبط به زبان و خط بسودنی (بریل) را تشکیل داد. این جلسه در محل دفتر فرهنگ معلولین، روز شنبه ۳۱ خرداد ماه ۱۳۹۳ برگزار شد، برای این نشست تلاش شده بود که از همه نهادهایی که در عرصه بریل تولیدات دارند، اعم از دولتی و غیردولتی؛ انتفاعی و غیرانتفاعی دعوت شود. نمایندگان آموزش و پرورش استثنائی استان قم، کتابخانه آیت الله خامنه‌ای، سازمان بهزیستی استان قم، دفتر فرهنگ معلولین و نیز چند کارشناس امور بریل به صورت مستقل در این میزگرد شرکت داشتند. آقایان مجتبی علیزاده، ابوالقاسم یوسفی، غلامرضا نظری، حسن عبدلی، اباذر نصر، علی نوری و خانم‌ها هاجر شعاعی، زهرا زارع، منصوره ضیایی‌فر، اعظم قاسمی، طیبه عبدلی، نیز حجة الاسلام والمسلمین سیدرضا حسینی امین به عنوان سردبیر مجله توان نامه و آقای محمد نوری به عنوان مدیر دفتر فرهنگ معلولین و مصاحبه‌گر حضور داشتند. در مجموع ۱۳ فعال خط بریل در این مصاحبه شرکت داشته و به ابراز نظرات خود پرداختند. قبل از متن گفت‌وگو، تذکر این نکته ضروری است که هدف ما در این میزگرد همانطور که در دعوت نامه هم ذکر شده بود، یافتن مسائل حادّ و بحرانی، کشف معضلات اولویت‌دار در عرصه خط لمسی (بسودنی یا بریل) بود. بر اساس برخی آمارها اگر در ایران حدود دو میلیون نابینا و ضایعات چشمی وجود داشته باشد، پس افراد نیازمند خط بریل و استفاده‌کننده از آن بسیار هستند. این رقم چندان معتنا به و چشم‌گیر است که؛ به برنامه‌ریزی، تجزیه و تحلیل وضعیت و تدبیر برای آینده ایشان نیاز دارد. بر اساس اطلاعات اعلام شده توسط سازمان بهزیستی، آمار نابینایان متأسفانه در حال افزایش است. اینان حداقل در زمینه دین و معنویت، به قرآن کریم و دیگر متون دینی به خط بریل و همچنین به روش گویا نیاز دارند و هدف از این گفت‌وگو تجزیه و تحلیل وضعیت کنونی و برنامه‌ریزی برای آینده و تأمین همین نیازها بوده است.

لزوم وجود ضوابط و قوانین یکسان در همه آموزشگاه‌ها و به صورت کلی «همسان‌سازی خط بریل» دوم اینکه وسایل بریل چه برای استفاده شخصی و چه ماشین‌های چاپ گران قیمت است؛ و بالاخره سومین موضوع حاد در زمینه بریل نابسامانی‌ها در زمینه آموزش است.

*** محمد نوری: با اجازه سر دبیر محترم جناب آقای حسینی امین که اداره میزگرد را به بنده سپردند، اگر سروران حاضر اجازه دهند، نخست مسائل حادّ و مبحث‌های اولویت‌دار را مرور کنیم. یعنی سرفصل مسائل را بیان کنیم؛ آنگاه سراغ محتوای چند مبحث که از همه اولویت بیشتر دارد می‌رویم. از جناب آقای علیزاده شروع می‌کنیم به نظر جنابعالی الان وضعیت بریل چگونه است و اهمّ مسائل حادّ و بحرانی در این زمینه کدام است؟

مجتبی علیزاده: به نظر اینجانب سه مسئله حادّ و ضروری هم اکنون در عرصه بریل خودنمایی می‌کند. این مسائل به ترتیب اولویت عبارت‌اند از:

* این میزگرد در محل دفتر فرهنگ معلولین به تاریخ شنبه ۳۱ خرداد ۱۳۹۳ برگزار شد.

موضوع مهمی است.

حسن عبدلی: مهم‌ترین موضوع در عرصه بریل این است که کار دست اهلش نیست. مثلاً آموزش عمومی بریل به سازمان بهزیستی واگذار شد. سازمانی که ماهیتش نه پژوهشی و نه آموزشی بلکه خدماتی است. باید در سطح بالای کشوری، شورایی تشکیل شود و از هر ارگان یک نفر، برای مسائل مهم و خط‌مشی بریل تصمیم‌گیری کرده و سپس ابلاغ کنند و همگان اجرا کنند.

غلامرضا نظری: وجود اغلاط در متون بریل منتشر شده و تأثیر این اغلاط در ذهنیت و ادبیات روشندان نکته مهمی است.

اباذر نصر: به نظر می‌رسد آثار مرجع در زمینه بریل بسیار اندک است، مآخذشناسی، دائرةالمعارف، شخصیت‌شناسی و دیگر آثار مرجع کم است. برای شناخت شخصیت‌هایی که در عرصه بریل کار کرده‌اند، چون کتاب مرجع نیست باید ده‌ها ساعت وقت صرف کرد. یعنی پژوهش‌های زیر بنایی و مرجع در عرصه بریل نیست یا بسیار اندک است و به تبع آن آثار مرجع هم اندک هست.

سید رضا حسینی امین: به نظر اینجانب فقدان خط مشی بریل اصلی‌ترین مشکل خط بریل است. به عبارت دیگر طرح جامع وجود ندارد. از اینرو وظیفه هر نهاد معلوم نیست؛ وظیفه پژوهشگاه‌ها معلوم نیست و ...

اعظم قاسمی: نواقص موجود در الفبا و در علائم اصلی‌ترین مشکل بریل است. مثلاً مدّ با اینکه در زبان عربی مهم است ولی چیزی برایش تعریف نشده است.

** در مجموع حدود ۲۰ سرفصل گفته شد. در یک دسته بندی ساده، برخی از اینها ماهیت پژوهشی، بعضی فنی یا آموزشی یا مرتبط به ابزار آلات تولید بریل است. در دور بعد به بررسی محتوایی و تحلیل این سرفصل‌ها می‌پردازیم. از جناب آقای علیزاده آغاز می‌کنیم. شما سه مشکل حادّ را مطرح فرمودید. از همسان سازی شروع کنیم. چه راه‌کاری برای حلّ این مشکل پیشنهاد می‌فرمایید؟

مجتبی علیزاده: روشندان هم اکنون از دو طریق بساوی (لامسه) و شنوایی می‌توانند به فراگیری و آموختن مبادرت ورزند. اما اینکه برخی لامسه و شنوایی را دو راه در عرض هم می‌دانند، اینگونه نیست و این دو مکمل یکدیگر و در طول هم قرار دارند و مهارت یادگیری منوط به هر دو است.

** توضیحات این سرفصل‌ها بماند برای ادامه جلسه فقط الآن یک دور سر فصل‌های حادّ و بحرانی در عرصه بریل را بیان می‌فرمایید.

زهرا زارع: غیر از سرفصل‌هایی که آقای علیزاده گفت، توسعه بریل در ایران کند بوده است. بنابراین فقدان دسترسی همگانی روشندان به بریل یک مسأله حادّ در جامعه روشندان است. مسأله حادّ دوم، آموزش است. با اینکه روشندان از هوش بالایی برخوردار هستند ولی به دلیل مشکلات بریل، آموزش به آنها مشکل است و بعضی از بچه‌ها به هنگام آموزش، اظهار ناراحتی کرده و گاه کلاً تحصیل را کنار می‌گذارند. بریل نیاز به آسان سازی و تسهیل دارد.

هاجر شعاعی: بریل همگام با توسعه ادبیات و زبان رشد نکرده است و از تحقیقات دیگران در دیگر کشورها باخبر نیستیم و از تجارب آنها بهره نمی‌بریم. البته به نظر می‌رسد بریل فارسی از بریل عربی آسان‌تر و پیش‌رفته‌تر باشد.

منصوره ضیایی‌فر: ابتدا تقویت حس لامسه و آموزش افراد برای اینکه لامسه خود را تقویت کنند لازم است. دوم اینکه در بریل عربی برخی علائم مثل هم هستند و باید اقدامی برای تمایز آنها بشود.

طیبه عبدلی: حجیم بودن کتب بریل و ضرورت توسعه کوتاه نویسی در بریل، یک مشکل حادّ است.

ابوالقاسم یوسفی: به نظر اینجانب دو سر فصل حادّ در عرصه بریل هست. یکی هراس دانش‌آموزان از بریل و دوم ضعف و کمبود پژوهش درباره مسائل و مشکلات خط بریل است. بریل هراسی در بین دانش‌آموزان مشهود است.

علی نوری: عدم ارتباط مراکز بریل و نهادهایی که تولید بریل دارند، پیامدهای ناخوشایند به همراه داشته است. بهه هر حال عدم ارتباط و عدم تعامل بین مراکز ذی‌ربط فعلاً

بریل و ضرورت اهتمام به آن را ترویج کنند. * اینک فرمودید وسایل بریل گران است و تعمیر ندارد و دسترسی همگانی به آنها مشکل است؛ درست است، بخشی از مشکل مربوط به گرانی وسایل است ولی اگر دقیق‌تر توجه کنیم مشکل اساسی‌تری در زمینه بریل هست و آن فقدان استفاده همگانی و جهانی از آن است. مثالی بزنم در هزار سال قبل نویسندگان و ناشران کتب، کلمه به کلمه متن کتاب را می‌نوشتند و استنساخ کرده و از این طریق در اختیار دیگران می‌گذاشتند. اما وقتی دستگاه چاپ و بعداً کامپیوتر و اینترنت آمد توسعه علوم را سرعت بخشید و حالا یک متن به هر زبانی در نقاط مختلف جهان قابل دسترسی می‌شود. اما در زمینه بریل هنوز مشکلاتی هست. ظاهراً وسایل و امکانات جدید بهتر شده ولی هنوز متون لمسی مانند متون بینایی، از نظر سرعت استفاده همگانی و جهانی توسعه پیدا نکرده‌اند. چه فکری به حال این موضوع باید کرد؟

منصوره ضیایی‌فر: شرکت‌های خارجی و در داخل شرکت‌هایی مانند پکتوس و صنایع آموزشی و به نوین در تلاش‌اند بریل را همگانی کنند، آن هم از طریق وسایل ارتباطی و رسانه‌های عمومی. فقط در این صورت است که قیمت‌ها می‌شکند و تنزل می‌یابد. تصور کنید زمانی برسد که یک نابینا از طریق تلفن متونی دریافت می‌کند. نه اینکه گویایی باشد و صدا را بشنود بلکه متون را از تلفن از طریق لامسه دریافت کند. نهایتاً وسیله ارزان قیمتی کنار تلفن باشد و نابینا وقتی به سایت نورمگز یا کتابخانه دانشگاه تهران وصل شد، بتواند، مجله توان‌نامه را به روش لمسی بخواند و دریافت کند.

هم‌اکنون تبدیل گویایی به لمس و برعکس اجرا شدنی است ولی نیاز به وسایل گران قیمت و پیچیده دارد. امیدواریم

از اینرو اگر بریل خوب اجرا نشود یادگیری مختل می‌شود بریل همان لمس نقطه‌هایی است که به دلیل برجسته شدن بعد پیدا کرده و قابل لمس شده و هر کدام از آنها نماد حرف و علامتی است و در مجموع کلمات و جملات و سپس پاراگراف‌ها و بالاخره متن را تشکیل می‌دهند. این لمس را نباید ساده انگاشت همانطور که رؤیت کلمات توسط فرد بینا نقش پیچیده در یادگیری دانش دارد، در اینجا هم شکل‌گیری کلمات و درک جملات به شکل‌گیری ذهنیت و یادگیری علوم می‌انجامد.

حال اگر همسان‌سازی نباشد؛ یعنی آقای الف چند نقطه مشخص را لمس می‌کند و تلقی آب خواهد داشت در حالی که آقای ب همان چند نقطه را لمس می‌کند و نان را می‌فهمد. مشکل به اینجا ختم نمی‌شود و وقتی الف و ب دو گونه فهم از یک نماد داشتند، یعنی تفاهم نخواهند داشت. با اینکه اساس فراگیری و علوم بر تفهیم و تفاهم است. یعنی همگان از ترکیب ک ت ا ب، کتاب را می‌فهمند. اگر یک نفر از ک ت ا ب، کتاب را بفهمد و فرد دیگر از همین ترکیب، دفتر را درک کند و فرد سوم قلم را، تلقی همگانی و مشترک جامعه انسانی مخدوش خواهد شد و تفاهم از بین می‌رود و در نهایت ارتباط انسان‌ها و تعامل آنها و تبادلات فرهنگی و اجتماعی از بین می‌رود.

بنابراین وقتی می‌گوییم در بریل همسان‌سازی لازم است، منظور اینست که تفاهم، یادگیری و تبادل فرهنگی و علمی را کارآمدتر نماییم. اما همسان‌سازی نیاز به چند عنصر بنیادی دارد: عنصر اول قانون است. یعنی باید ضوابطی دقیق حاکم شود؛ ضوابطی که گویای وضع هر نماد در جایگاه متناسب است. عنصر دوم قانون گزار است. باید نهادی عالی که مشروعیت و نفوذ داشته و همگان مصوبات آن را قبول دارند، حاکم شود و به وضع قانون بپردازد. به نظر می‌رسد لازم است شورایی در سطح عالی با نمایندگانی از مراکز

عالی تشکیل شود و به سامان‌دهی بریل بپردازد. عنصر سوم اطاعت از قانون است. اگر همه قواعد به خوبی مشخص شود ولی آموزگاران، نویسندگان و روشنفکران، حرف شنوی نداشته و قانون را پذیرا نباشند، مشکل همچنان باقی است. لازمه حرف شنوی، شناخت و داشتن اطلاعات کافی و نیز التزام عملی به قانون است. مراکز و نشریاتی مثل توان‌نامه می‌توانند فرهنگ

در سال‌های نزدیک شاهد باشیم که تلفن و اینترنت به خدمت بریل درآیند. در این صورت مشکلات به طور اساسی رفع می‌شود.

** هم اکنون کتاب گویا رسانه‌ها و شبکه‌های جهانی و همگانی و عمومیت یافتن آن نسبت به بریل پیشرفت بیشتر داشته است؟

علی نوری: کتاب گویا غیر از شنیدن بوسیله وسایل پخش کننده عادی

و همیشگی، از طریق سیستم اندروید نیز بر روی موبایل قابل دریافت و شنیدن شده است. یعنی موبایل به عنوان گسترده‌ترین وسیله ارتباطی پس از اینترنت به خدمت کتاب گویا درآمده است. همینطور اینترنت به خدمت کتاب گویا درآمده است. اما بریل هنوز اندکی عقب‌تر است.

یک دستاورد جدید که آمد و باعث شد که مشکلات استفاده از خط بریل کمتر شود دستگاه‌های نمایشگر بریل یا برجسته نگار است. وقتی فرد نابینا برجسته‌نگار را تهیه کند دیگه از آنجا به بعدش همان منابع اطلاعاتی را که یک فرد بینا در فضای مجازی دسترسی دارد، نابینا نیز دسترسی پیدا می‌کند و احتیاج کمتری به چاپ کتاب بریل است. چون می‌تواند به صورت مصنوعی خط بریل را بخواند

و همان جا زیر دستش ایجاد می‌شود. نمایشگرهای بریل جدید راحت به لپ تاپ وصل می‌شود و حجم خیلی کمی دارد و خیلی راحت فرد نابینا اکثر مطالب را از روی مانیتور رایانه‌اش با همان دستگاه برجسته‌نگار به صورت بریل می‌خواند. البته مشکل اساسی عدم توسعه و عدم استقبال عمومی این برجسته نگارها، قیمت بالا و گرانی آنها است

که عموم نابینایان توان خریدن آنها را ندارند. اگر دولت حمایتی انجام دهد و بتواند برجسته نگار بریل به همراه نرم افزاراش را در اختیار نابینایان قرار دهد، این موفقیت بزرگی محسوب خواهد شد.

** فکر کنم باید یک میز گرد یا مصاحبه‌ای با محوریت بررسی اختراعات و پیشرفت‌ها در زمینه بریل داشته باشیم. اما آیا به نظر شما تاکنون تحقیق میدانی درباره دو شیوه بریل و گویا و تأثیر و کارآمدی آنها عرضه شده است؟

هاجر شعاعی: پژوهشگران روان شناس درباره جایگاه بریل و کتاب گویا در فراگیری روشندان تحقیقات خوبی داشته‌اند. اما در ایران فقط در برخی پایان‌نامه‌ها، بررسی‌های میدانی جزئی شده و تحقیق جامع و همه جانبه نبوده است.

** نقش جامعه، گروه همسال، خانواده و والدین در آموختن بریل را چگونه ارزیابی می‌کنید؟

طیبه عبدلی: در فراگیری علوم از طریق متون بریل، قطعاً هر فرد و هر گروه در جایگاه خود می‌تواند مؤثر باشد. مساعدت و نقش آنان در این مورد متنوع است و جنبه‌های مختلف دارد. از نظر مالی، تهیه کتاب بریل گران و پرهزینه است. اگر والدین و جامعه مساعدت نکنند، روشندان نمی‌توانند به بریل دسترسی کافی داشته باشند. از نظر دیگر اگر فایل کامپیوتری کتب در دسترس باشد، تولید بریل آن آسان‌تر خواهد شد. ناشران و نویسندگان اگر کمک کنند و فایل‌های کتب را در اختیار قرار دهند، تولید بریل راحت‌تر می‌شود.

** اطلاع‌رسانی در زمینه بریل را چگونه ارزیابی می‌کنید؟
اباذر نصر: تا کنون یک یا دو

عنوان مآخذشناسی آثار بریل منتشر شده است. اما اگر اطلاع‌رسانی به خوبی پیش می‌رفت، قطعاً وضعیت کتاب بریل بهتر بود. مجلاتی مثل آینه پژوهش که به نقد و بررسی کتب مذهبی و اسلامی می‌پردازند، حتی یک بار هم به کتب بریل مذهبی نپرداخته‌اند. به همین دلیل اغلاط و نابسامانی در آنها

راه یافته است. اگر اصلاح را به معنای عام ببینیم، خط بریل فاقد تشکل هدایتگر و مدیر بوده و الآن هم فاقد چنین تشکل و نظام مدیریتی است. بریل گران است و برجسته نگاران اعم از روشندل و عادی، تشکل صنفی هیچوقت نداشته‌اند و از این نظر، بریل به اصلاح نیاز دارد. از نظر پژوهشی، ابعاد مختلف آن بررسی نشده و نیاز به طرح جامع پژوهشی هست و در این بخش هم به اصلاح نیاز هست.

*** از بین همه مشکلات و نکاتی که گفته شد، کدام موضوع زیر بنایی‌تر، اجرایی‌تر و دارای اولویت افزون‌تر است؟

حسینی امین: اصلی‌ترین و محوری‌ترین مبحث و نیاز این است که پیشکسوتان بریل یعنی مدیران مراکز و شخصیت‌هایی که در پست‌های آموزگار بریل، پژوهشگر و مؤلف بریل خدماتی داشته‌اند هر چند هفته یکبار دور هم جمع شوند و به بررسی شرایط گذشته و حال بپردازند و پس از یکی دو جلسه بررسی به جمع‌بندی مشترکی نایل خواهند شد. طبعاً این جمع‌بندی مشترک مبنای عملیات بعدی خواهد شد.

محمد نوری: از همه شما که زحمت کشیدید و تشریف آوردید، تشکر می‌کنم. در مجموع مباحث عمومی سودمندی مطرح فرمودید. فعلاً هدف از این میزگرد بررسی موضوعات تخصصی نبود بلکه درصدد بودیم چشم‌اندازی عام درباره بریل داشته باشیم. در جلسات بعد ان شاء الله به مباحث خاص‌تر می‌پردازیم. به امید دیدار و موفق باشید.

اطلاعرسانی جنبه‌های متعدد دارد و همه اینها می‌تواند به کمک بریل بیاید و به اصلاح آن بپردازد. متون مذهبی مثل قرآن، نهج البلاغه، دعاها کثیر استفاده‌اند ولی غیر از چند عنوان محدود از آنها، دیگر آثار مذهبی به خط بریل عرضه نشده و جای خالی‌شان کاملاً احساس می‌شود.

غلامرضا نظری: حدود سه دهه است که در عرصه بریل قرآن و کتب مذهبی فعال هستیم. برخی مؤسسات، قرآن بریلی که از حدود چهل سال قبل مانده را مبنای عمل قرار داده‌اند و از روی همان مدام تکثیر می‌کنند، با اینکه پر از اغلاط است و از لحاظ رسم الخط، ساختار و علائم و اعراب مشکلات جدی دارد.

متأسفانه مؤسسه رودکی برنامه‌ای برای اصلاح آثار مذهبی بریل ندارد. این اشتباهات موجب تأثیرات بدی در ذهن خواننده می‌شود. چه خوب است که اخیراً دفتر فرهنگ معلولین قرآن بریل جدید با جعبه زیبا و کم هزینه منتشر کرده و مهم‌تر اینکه قصد دارد رایگان برای همه کتابخانه‌های مهم ایران و حتی سایر کشورها ارسال کند. این قرآن عیب و نقص آن نسبت به دیگر کارها بسیار کاهش یافته است و امیدوارم بتوانند به دست نابینایان جهان اسلام برسانند.

*** آقای حسن عبدلی مدیر یک مرکز تولید کتاب بریل است. روش شما برای بریل به ویژه در متون مذهبی چیست؟

نخست به نیروهای تولیدکننده بریل آموزش‌های تخصصی بر اساس ضوابط و قوانین بهزیستی و آموزش و پرورش استثنایی داده می‌شود، سپس به تولید اقدام می‌نماییم. در مرحله بعد چند نفر خبره به بررسی و مطابقت و تصحیح پرداخته و اغلاط گرفته و اصلاح می‌شود.

*** تحولات و اصلاحات خط بریل در ایران و جهان اسلام در چند مرحله اجرا شده است. آیا سیر تکامل آن مطلوب بوده است؟

زهرآ زارع: از سال ۱۳۳۹ش که خط بریل در نظام آموزشی ایران پذیرفته شد تا کنون هر چند سال یکبار تغییراتی از نظر تکمیل علائم، یکدست سازی و استفاده از تجارب جدید داشته است. اما در سه دهه اخیر با ورود کامپیوتر و اینترنت در همه خانه‌ها و مراکز، شاهد تحولات جدی و شگرف بوده‌ایم؛ اما خط بریل همگام و همپای دیگر بخش‌های فرهنگی و علمی رشد نکرده است.